

# Arvsõnadest ja loendamisest eesti keeles

JÜRI VIKBERG

Igapäevasesse keeletarvitusse kuuluvad ka arvsõnad, mis elu konkretiseerivad. Täheenduse järgi jagatakse need põhi-, järg- ja murdarvsõnadeks, vormilise ülesehituse järgi on tegu liht- ning liitarvsõnadega. Lihtarvsõnad koosnevad ühest, liitarvsõnad aga kahest või enamast sõnast, mis võivad olla kirjutatud kokku või lahku. Meie arvsõnade süsteem paistab olevat üldjoontes lihtne, mõistlik ning arusaadav.

Eesti keeles on arvude väljendamisel kasutusel kümnendsüsteem (st kümme kümnet ühest sajani), mis on iseloomulik teistelegi sugulaskeeltele ja ulatub tagasi soome-ugri algkeelde (Honti 1987: 134, 1993: 46, 2003: 176; Rätsep 2003: 17) või vähemasti soome-volga perioodi (Ernits 2017: 65). Esimese kümne moodustavad lihtarvud (1–10), neile järgnevad teistkümmend (11–19) ja kakskümmend (20), seejärel loendatakse igat järgnevat kümnet koos lihtarvudega (kakskümmend üks, kakskümmend kaks ... kolmkümmend üks, kolmkümmend kaks jne), kuni sajani välja. Läänemeresoome keelte lihtarve 1–10 tähistavad sõnad (vrd ee *üks*, vdj *ühsi*, is *üks*, sm *yksi*, krj *üksí*, vps *üks*, lv *ikš*) on omasõnad, *sada* on algindoiraanani ja *tuhat* balti laensõna (Laanest 1975: 120; Häkkinen 1993: 12; EES: 455, 549).

Meile iseloomulik loendamistava pole küll alati olnud selline. Läänemeresoome keeltele on olnud omane, et kui loendamisel jõuti kümneni, hakati lugema ühelsi järgmisest, teisest kümnest, seejärel kolmandast kümnest jne. Liitsõnade *üksteistkümmend*, *kaksteistkümmend* tähenduseks ongi 'üks teisest kümnest', 'kaks teisest kümnest', lühemal kujul *üksteist*, *kaksteist*. Nii väljendatakse teisteski läänemeresoome keeltes, vrd sm *yksitoista*, krj *üksitoista(kümmeñd'ä)*, vps *üksitošt'küme*, is *ükstoist(kümmend)*, vdj *ühstõššömõtta* ehk *ühstõiš'tšümmend*, lv *ikšt'oistān* (Laanest 1975: 120–121). See läänemeresoome algkeelde tagasiviidav liitarvsõnade moodustamise viis (Rätsep 2003: 19) on jäänud meie eripäraks, kui võrrelda näiteks indoeuroopa keeltega. Endisaegadel on aga läänemeresoome keeltes loendatud teistkümnete eeskujul ka suuremaid arve (Laanest 1975: 121; Rätsep 2003: 19). Pärast arvsõna *kakskümmend* jõuti loendamisel kolmandasse kümnesse, nt *üks kolmat* '21' (vrd sm *yksi kolmatta*), *kaks kolmat* '22' (vrd sm *kaksi kolmatta*), seejärel neljandasse kümnesse, nt *üks neljat* '31', *kaks neljat* '32' ja nõnda ikka edasi. Olgugi see väljendusvõimalus ammu unustatud, on sellele osutanud vanemad eesti keele grammatikad kuni XIX sajandi lõpuni. Praegune tava hakata pärast arvsõnani *kakskümmend* jõudmist liitma ühelsi kümneliste järele (*kakskümmend üks*, *kakskümmend kaks* jne) on eesti keeles suhteliselt hiline ja võetud kasutusele indoeuroopa keelte eeskujul.

Eesti arvsõnade kujunemisel ja teisenemisel on varem peatunud Leo Tiik (1972), Huno Rätsep (2003) ja Enn Ernits (2017). Et tegu on väga vana ja unustatud

nähtusega, siis oleks paslik põhjalikumalt esile tuua, milliseid andmeid võiks loendamise kohta leiduda vanas kirjakeeles, murretes ning millist tausta pakuvad sugulaskeeled. Lähemat kirjeldamist vajaks, kuidas muutus kunagine vana loendamise mall (*üks kolmat*) uueks (*kakskümmend üks*).

## Eesti kirjakeel

### Vanem kirjasõna

Kunagist eesti keelele iseloomulikku loendamissüsteemi saab kirjasõnas jälgida alates XVII sajandist, peamiselt keelekirjelduste ja kalendrite, aga ka kooli- ja tarbekirjavara alusel.

Esimeses eesti keele grammatikas „Anführung zu der Esthnischen Sprach” (1637), mis kirjeldab põhjaeestlaste keelt, esitab Heinrich Stahl lihtarvsõnade järel kõik teistkümned (*üxtöistkümmen* ’11’, *kaxtöistkümmen* ’12’ ... *üdxatöistkümmen* ’19’), *kaxkümmen* ’20’ järel tulevad kolmandast kümnest *üxkolmat* ’21’, *kaxkolmat* ’22’ kuni *üdxakolmat* ’29’ ning kõik kümned kuni sadade ja tuhandeteni. Loetelu lõpetab *saddatohhat* (Stahl 1637: 33–34). Samast perioodist pärinev Johannes Gutslaffi grammatika „Observationes grammaticae circa linguam Esthonicam” (1648) esitab lõunaeestlaste keelekirjelduse, sh arvsõnad. Ta mainib, et eestlased loendavad kardinaale kümnet järgides ja nimetavad ühelisi arve vastavalt järjekorrale kümnete kaupa. Teistkümnetest toob ta näiteks *ütztöistkümmen* (’11’), *katztöistkümmen* ’12’, *kolmtöistkümmen* ’13’, ja kui *katzkümmen* ’20’ täis, tulevad *ütz kolmandkümmen* ’21’, *katz kolmandkümmen* ’22’ jne (Gutslaff 1648: 85, 87). Et see loendussüsteem pole enam ainus, sellest annavad märku kaassõna *pähle* ’peale, järele’ abil moodustatud *Kümmen pähle ützt* (st 11), *kümmen pähle katz* (st 12), *katzkümmen pähle ützt* (st 21), *kolmkümmen pähle ützt*, *nellikümmen pähle ützt* jne (Gutslaff 1648: 87, 89). Pisut hilisem Heinrich Gösekeni grammatika „Manuctio ad Linguam Oesthonicam” (1660) esitab keelekirjelduses numeraale üksnes mõne reaga, mh *üxkümmen* ’10’, *kaxkümmen* ’20’ (Göseken 1660: 173), ent rohkem infot pakub sõnastikuosa, nt *nelli kolmat* ’24’, *nelli nelliat* ’34’, *nelli kuhhet* ’54’. Nagu Gutslaffil, esinevad siingi *pehle*-kaassõnaga moodustatud *nelli pehle kaxkümmen* ’24’, *nelli pehle wihs kümme* ’54’ ja *nelli pehle kolmkümme* ’34’ (Göseken 1660: 520), kuid sõnajärg on teine. Gösekeni moodus, kui *pehle* võiks tähendada *ja-d*, näikse järgivat pigem saksa eeskuju: *nelli pehle kaxkümmen* < vierundzwanzig (’neli ja kakskümmend’, st 24).

Uuendatud ortograafias ilmunud Johann Hornungi „Grammatica Esthonica” (1693) jätkab eesti traditsioonilist loendamisviisi, kus *kümme*-sõnale järgnevad *üksteistkümmend* kuni *üheksateistkümmend*, *kakskümmend*-sõnale järgnevad kolmandas kümnas *ükskolmatkümmend* ’21’, *kakskolmatkümmend* ’22’, *kolmkolmatkümmend* ’23’ jne, ent samas tähenduses esinevad ka *üks päle kakskümmend* ’21’, *üks päle kolmkümmend* ’31’, nagu oli ka Gösekeni grammatikas. Tähelepanu pälvivad viiega lõppevaid arve väljendavad vormid, nt *poolkolmatkümmend* ’25’, *poolneljat-*

*kümmend* '35'.<sup>1</sup> Järgarvsõnade seas esinevad tavapärased *üksteistkümnes* '11.', *kaksteistkümnes* '12.', *kakskümnes* '20.', *kolmkümnes* '30.', *nellikümnes* '40.', *viiskümnes* '50.' jt (Hornung 1693: 67–68).

Vana loendamistraditsioon jätkus veel XVIII sajandil. 1715. aastal ilmunud „Uue Testamendi” Johannese ilmutusraamatus on lastud arvata metsalise arvu (666) nii: *ja temma Arw on kuus sadda ja kuus seitsmet kümmend* (EKMS I: 175).

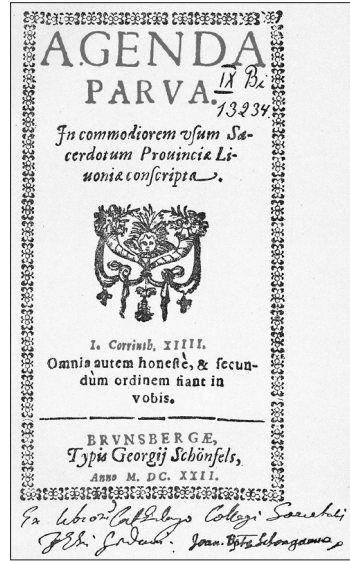
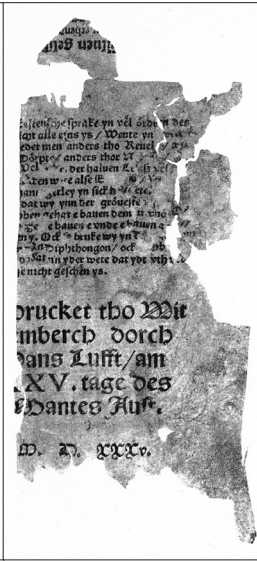
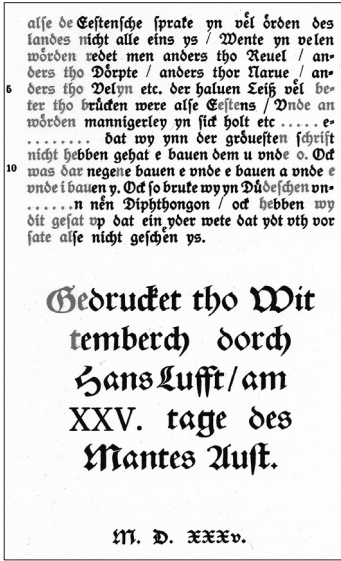
## Üleminekuageg kui pikaldane murrang

XVIII sajand kujunes üleminekuajaks ja tähendas loendamisviisi muutust, kui läänemeresoome ingredientse *üks kolmat*-malli kõrvale ja hiljem asemele tuli indoeuroopalik eksplitsiitne *kakskümmend üks*. Muutuse taga on nähtud indoeuroopa ja eriti saksa keele eeskju (Rätsep 2003: 20) või siis alamsaksa, rootsi ja vene keele mõjutusi (Tiik 1972: 30).

Siinkohal tuleks silmas pidada vähemasti kaht asjaolu. Võõrkeeltest tõlkimisel sugenesid kirjakeelde tõlkelaenudena uued väljendid, mis levisid rahvakeelde ja hakkasid keelekasutust otseselt mõjustama, kui tekste hakati valjusti (ette) lugema. Indoeuroopaliku malli *kakskümmend üks* eesti keelde juurutamisel tulevad tõenäoliselt arvesse ladina (*viginti unum* '21', *viginti duo* '22'), rootsi (*tjugoett* '21', *tjugotvå* '22') ja vene (*двадцать один* '21', *двадцать два* '22') keele eeskujud. Muutustega oli seotud seegi, et Euroopas tulid XVI–XVII sajandil käibele araabia numbrid seniste Rooma numbrite asemel. Kui seni oldi harjutud kirjapildiga, kus kümne (X) järel tulev üksteist (XI) näitas teise kümne algust, XXI näitas kolmandasse ja XXXI neljandasse kümnesse siirdumist, siis araabia numbritega märgitud arvused hakati lugema järjest, nt 22 = kakskümmend ja kaks. Tegu oli üleminekuga positsioonilisele arvusüsteemile, kus numbri tähendus oleneb tema asukohast (positsioonist) arvus. Kui Rooma numbri C '100' tähendus püsib, olgu arvuks CV '105' või DC '600', siis araabia number (nt 5) võib tähistada nii ühelist (35) kui ka kümnelist (53). (Häkkinen 1993: 16; Paasonen 1993: 53) Et see üleminek oli tegelikkuses pikaldane protsess, võib jälgida ka eesti vanema kirjasõna näitel (pildid 1–4).

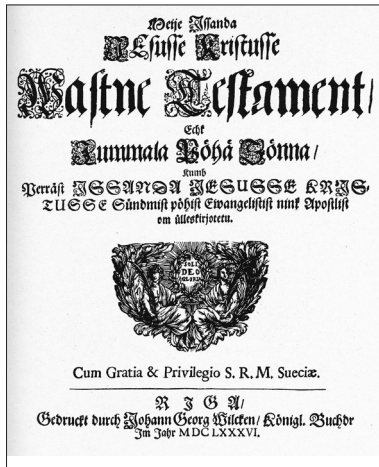
Kui XVI ja XVII sajandi väljaandeil on ilmumisaasta märgitud üldiselt Rooma numbritega (MDXXXV, MDCXXII, MDCLXXXVI), siis XVIII sajandi trükistel on ilmumisaasta antud juba araabia numbritega, nt „Uus Testament Ehk Jummal Ue Säduuse Sanna” 1715, „Eesti-Ma Rahwa Kalender ehk Täht-Ramat” 1731, „Piibli Ramat, se on keik se Jummal Sanna” 1739.

<sup>1</sup> Selliseid vorme on uurali keelte seas täheldatud ka Lule saami keeles (Honti 1993: 139, 257).



Pil 1. Wanradti-Koelli katekismus, MDXXXV.

Pil 2. Agenda parva, MDCXXII.



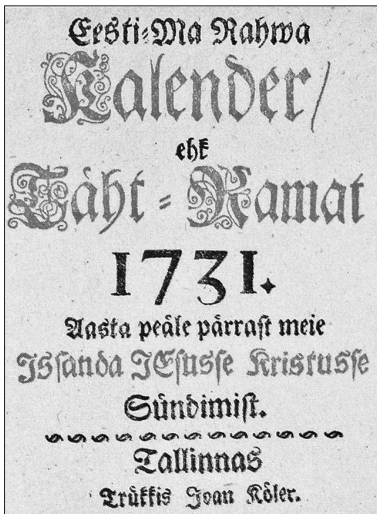
Pil 3. Wastne Testament, MDCLXXXVI.

Pil 4. Piibli Ramat, 1739.



Pilt 5. MDCLXVII ja 1718. aasta kalendrid.

See üleminek ei piirdunud kirikukirjandusega, vaid ulatus muu hulgas kalendrikirjandusse. XVII sajandi saksakeelse kalendri palgelehel seisab „Schreib-Calender auff daß [---] MDCLXVII Jahr”, ent selle XVIII sajandi järglastel on aastaarv kirjutatud araabia numbritega, nt „Ehst-Liefländischer Allmanach auf das Jahr [---] 1718”. Esimese<sup>2</sup> säilinud eestikeelse tähtraamatu palgelehel on lugeda „Eesti-Ma Rahwa Kalender ehk Täht-Ramat 1731. Aasta peäle [---]” (Annus 2000: 168–169).



Pilt 6. 1731. aasta tähtraamat.

<sup>2</sup> Eestikeelne kalendrikirjandus sai alguse 1720. aastast (Annus 2000: 13).

Kuigi araabia numbrid olid alates XVIII sajandist domineerima pääsenud, siis arvsõnades jäid vana ja uus süsteem veel kasutusele. Anton Thor Helle grammatika „Kurtzgefaßte Anweisung zur Ehstnischen Sprache” (1732) esitab peale lihtarvsõnade ka liitarvsõnu (teistkümneid ja kümneid). Helle annab juba ka teistkümnete lühivormi, nt *kolmteist* ehk *kolmteistkümmand* '13'. Kahekümnele järgnevad tal *ükskolmat* ehk *ükskolmatkümmand* '21', *kakskolmat* ehk *kakskolmatkümmand* '22', *wiiskolmat* ehk *wiiskolmatkümmand* ehk *poolkolmatkümmand* '25', *üks neljat* ehk *üks neljatkümmand* '31', *pool neljatkümmand* '35', *üksühheksatkümmand* '81' jne. Et kümnendat kümnet (enne sadat) pole arvestada saanud, esinevad seal *ühheksakümmand ja üks* '91', *ühheksakümmand ja kaks* '92' (aga mitte *üks päle ühheksakümmand*). Huvitav väljend on Hellel näiteks *kolmandamal pühhapäwal kolmatkümmand* (st 23. pühapäeval). Paralleelvõimalusi järgivad tal ka järgarvsõnad, nt *Essimenne neljatkümmand* ehk *Essimenne neljaskümnes* ('31.'). (Helle 1732: 23–24)

XVIII sajandi viimasel veerandil ilmus August Wilhelm Hupeli keeleõpetus „Ehstnische Sprachlehre für beide Hauptdialekte, den revalschen und den dörptschen” (1780), kus arvsõnade ülevaates on mindud teistkümnete järel ka järgmistesse kümnetesse, nt *ükskolmat* ehk *ükskolmatkümmand* ehk *kakskümmand üks* ehk *kakskümmand ja üks* '21', *kakskolmat* ehk *kakskolmatkümmand* ehk *kakskümmand kaks* ehk *kakskümmand ja kaks* '22', *üksviet* ehk *nelikümmand üks* '41', *ükskahheksatkümmand* ehk *seitsekümmand üks* '71'. Siingi on mainitud n-ö pooleteevorme, nt *wiis neljat* ehk *poolneljatkümmand* '35' või *poolvietkümmand* '45'. Põhjaeesti ehk tallinna keele näidetega käis kõrvu lõunaeesti ehk tartu keeikasutus, nt *ütsüstikümmand* '11', *üts kolmat* ehk *üts kolmatkümmand* '21', *üts wijet* '41', *üts kuwet* '51', *üttesakümmand üts* '91' (Hupel 1780: 28, 30). Hupel täpsustab, et eestlastel ongi kaks erinevat loendamisi. Algupärane moodus paistab olevat see, et mis kümnest üle jääb, kuulub järgmisse kümnesse, nt *nelli neljat* ehk *nelli neljatkümmand*, mis tähendabki neli neljandast kümnest. Teine võimalus, mis näikse sakslastelt üle võetud,<sup>3</sup> on loendada *kolm kümmand nelli* ehk *kolm kümmand ja nelli* (Hupel 1780: 27).

Hupeli grammatika täiendatud väljaanne (1806) lisab näiteid kahe loendamise erinevusest. Kui keegi on pandud näiteks 127 riigi üle valitsema, siis tallinna keeles saab öelda kas (lihtsalt) *tedda panti ülle saa kahekümne seitsme rigi* või (algupärasemalt) *tedda panti ülle seitsme rigi kolmatkümmand peäle saa* (Hupel 1806: 53). Suuremaid arvsõnu väljendatakse tartu keeles kaassõna *päle* või sidesõna *nink* abil, nt *kuus sadda kuuskümmand päle kuus* '666', *tuhhat kats sadda nink kuuskümmand* '1260'. Miljon (1 000 000) on tallinna keeles *tuhhat korda tuhhat*, tartu keeles aga *must ehk musta tuhhat* (Hupel 1806: 53, 54, 57).<sup>4</sup> Tartu keeikasutust iseloomustavat sellisedki

<sup>3</sup> Siinkohal on saksa mõju mainimine Hupelil ses mõttes ootamatu, et alates 21-st loetakse saksa keeles arve ju teiste indoeuroopa keeltega võrreldes vastupidiselt, paremalt vasakule (sks *einundzwanzig* '21', st üks-ja-kakskümmand), kuid eesti keeles juurdus vasakult paremale lugemine.

<sup>4</sup> Väljendi *must tuhat* vasteks oli Wiedemannil *Million, unzählbare Menge* 'miljon, loendamatu hulk' (1869: 699), sest tuhandest suuremaid arve oli raske ettegi kujutada. XX sajandil hakkas aga äraarvamata suurt hulka märkima juba *mustmiljon* (EKSS: 504).

väljendid, kus täisarvust jääb midagi puudu ja kus *üttesa neljat* ehk *kolmkümmend üttesa* '39' asemel öeldakse *ütte waia nellikümmend* (st neljakümnest on üks vajaka), nagu ütlevad sakslasedki *weniger eins* või *weniger zwey* (Hupel 1806: 58).

Torkab silma, kuidas XVIII sajandi vältel oli jõutud arvsõnade kasutamisel uude perioodi, mil varasema loendamissüsteemi kõrvale (*neli neljatkümmend* '34') ilmusid uuemad vormid *ühheksakümmend ja üks* '91' (Helle 1732: 23), *kakskümmend ja kaks* '22' ning *kakskümmend kaks* (Hupel 1780: 28). Hilisema kasutuse käigus lühenes *kakskümmend ja kaks* suupärasemaks, see levis ning käibele jäi variant *kakskümmend kaks*. Võib niisiis öelda, et meie praeguseni püsinud loendamistava pani kirja August Wilhelm Hupel (Tiik 1972: 29).

Traditsioonilise süsteemi raames kasutati XVIII sajandil ka järgarvsõnu. Helle käsitluses leiduvad nt *üksteistkümmes* '11.', *kaksteistkümmes* '12.', *kolmasteistkümmes* '13.' kuni *kakskümmes* '20.'. Järgnesid *essimenne kolmatkümmend* '21.', *teine neljatkümmend* '32.', *wieskümmes* '50.', *kueskümmes* '60.', *seitsmeskümmes* '70.' (Helle 1732: 24). Tartu keelealalt on aga Hupel toonud juba uuema süsteemi näiteid: *katskümmes eesmänne* '21.', *katskümmes tõine* '22.', *kolmaskümmes eesmänne* '31.' jne (Hupel 1780: 30–31).

## Uuenduste periood

Uuenduslik oli ka XIX sajand. Keelekirjeldustele vahepalaks märgitagu, et esimeses eestikeelses Peter Heinrich von Frey aritmeetika õpikus „Arropiddamise ehk Arwamisse-Kunst” ongi esikohal uuemad vormid (*kakskümmend ja üks*, *wiiskümmend üks*, *kuuskümmend üks* jt), kuid nendega harjumiseks ning parema arusaadavuse huvides on sulgudes antud ka traditsioonilised vormid (*üks kolmat*, *üks kuet*, *üks seitsmetkümmend* jne) (Frey 1806: 8–9).

Eesti keele kirjaviisi uuendaja Edward Ahrensi grammatikas (2. tr, 1853) sisaldub lühiülevaade ka kardinaalidest ja ordinaalidest. Teistkümmend lõpevad kahekümnega, millele järgnevad *kaks kümmend üks* '21', *kolm kümmend* '30' jne. Torkab silma, et väljendit *wiis rubla kolmat kümmend* '25 rbl' peab Ahrens vananenuks, selle asemel tuleks öelda *kaks kümmend wiis rubla*. Järgarvude ülevaates toob ta näiteks *üks teist kümmes* '11.', *kaks teist kümmes* '12.', *kahes kümmes* '20.', *kahes kümmes esimene* '21.', *kahes kümmes teine* '22.' jne. Olgugi et *kahes kümmes esimene* '21.' asemel saanuks öelda ka *esimene kolmat kümmend*, loetakse seegi väljendusviis vananenuks (Ahrens 1853: 306–307).

Hoolimata üleminekust uuele loendusüsteemile, toob Ahrens näiteid ka varasema mooduse kohta. Ta mainib, et kui tegu on kiire lugemisega, siis kasutatakse üldiselt lühemaid sõnaühendeid, nagu *üks kolmat* '21', *kaks kolmat* '22', *üks neljat* '31', *wiis kaheksat* '75', aga ka *üks teist* '11' või *kaks teist* '12' (ilma kümmend-sõnata). Vanemad vormid olid jätkuvalt kasutusel murdarvude puhul, nt *kolmas osa* '1/3', *kaks kolmas osa* '2/3', *kolm neljat osa* '3/4' või *ühheksa wiet teist kümnet osa* '9/15'. Täisarvudega andis seostada ka *pool-sõna*, kus olid näiteks toodud *pool teist* '1½', *pool kolmat* '2½', *pool teist sada* '150' ning vanust märkivad *pool wiet aastane* '4½ aastat vana', *pool kolmat teist kümnet aastane* '12½ aastat vana'. (Ahrens 1853: 306, 308)

Ahrensi seisukohti jagasid ning järgisid ka teised XIX sajandi keelemehed. Ferdinand Johann Wiedemanni Võru murde uurimus „Versuch ueber den Werroehstnischen Dialekt” (1864) esitab ka kardinaalid, kus ühelised järgnevad kümnetele nii nagu tallinna keeles, nt *kat's kümmend kolm* '23', *wiz kümmend seitse* '57'. Tartu kirjakeeles leidis aga pikemate vormidena *kat's kümmend päle kolm* '23' või *wiz kümmend päle seitse* '57', nagu neid oli maininud juba Gutsclaff (1648). Teistkümnetele võidi lisada *kümmend*, nt *neli tõist kümmend* '14', *küz tõist kümmend* '16', või öelda lühemalt *neli tõist*, *küz tõist* (Wiedemann 1864: 75).

Ulatuslikumalt käsitleb Wiedemann arvsõnu oma käsiraamatus „Grammatik der Ehstnischen Sprache” (1875). Suuremaid arve väljendatakse üldiselt substantiivse lihtarvsõna ühendina (*neli sada kolm kümmend neli*), välja arvatud teistkümned (kus on liitarvsõna *üksteistkümmend*, mitte *kümme üks*). Reeglipärase liitarvsõnade väljendusviisi asemel võidakse kiirel lugemisel sõna *kümme* ära jätta, öeldes *üks teist*, *kaks teist* ja edasi *üks kolmat* '21', *kaks kolmat* '22', *üks neljat* '31', *kaks neljat* '32' jt (Wiedemann 1875: 455–456). Seega püsis vanem, kuid lühem vorm *üks kolmat* kiirel loendamisel jätkuvalt kasutusel.

Wiedemanni eesti keele grammatika on kirjeldav, mitte normatiivne. Ta toob huvitavaid näiteid, kuidas suuremaid arve võib loendada nii nagu teistkümned, nt *wiz' mēst kolmat kümmend* '25 meest', *wie mehega nel'jat kümmend* '35 mehega', *wiēst mehest wiēt kümmend* '45 mehest', kusjuures deklioneeritakse vaid ühelisi, mitte kümnelisi. Palju arusaadavamaks peab ta küll loendamisviisi *kaks kümmend mēst peale wiz'* '25 meest, st viis meest peale kahekümne<sup>5</sup> ning lõunaestlaste loendamist *üte waja neli kümmend* '39, st neljakümnest on üks vajaka. Kahe arvu vahel kõheldes võidakse öelda *neli wiēt āstat* 'neli kuni viis aastat' või *neli ehk wiz' aastat*. (Wiedemann 1875: 456–457)

Järgarvsõnadel esitab Wiedemann reeglipärase loetlemisviisi *üks teist kümnes* '11.', *kahe kümnes ezimene* '21.', *kolmas kümnes ezimene* '31.' jt, kus käänamisel lisandub käändesufiks vaid viimasele arvsõnale. Enamaid kümneid väljendavate sõnade puhul võib ka ordinaalidel paigutada ühelised ette, nt *ezimene kolmat kümmend* = *kahe kümnes ezimene* '21.', *teine nel'jat kümmend* = *kolmas kümnes teine* '32.', *wiēs wiēt kümmend* = *nel'jas kümnes wiēs* '45.' jne. Sel juhul deklioneeritakse üksnes esimest arvsõna, nt *seitsmendal āstal kaheksat kümmend* '77. aastal', *wiendast päewast seitsmet kümmend* '65. päevast'. (Wiedemann 1875: 457–459)

Murdarvudega seoses on Wiedemann kirjeldanud *pool*-sõnaga väljendusviise, nii traditsioonilisi *põl' kolmat* 'kaks ja pool', *põl' neljat* 'kolm ja pool', *põl' teist sada* '150', *põl' küet tuhat* '5500' või *põl' wiēt sã āsta ēst* '450 aasta eest', aga ka saksa keele eeskujul moodustatud *kaks üks põl'* 'kaks ja pool', *kolm üks põl'* 'kolm ja pool'. Ülejäänute puhul väljendatakse lugejat põhiarvsõnaga, nt *kolmandik*, *kaheksandik*, *kaks-teistkümmendik*. Kui lugeja on suurem kui üks, kasutatakse põhiarvulist väljendusviisi, nt *kolm wiendiku* ehk *kolm wiēt oza* 'kolm viiendikku', *seitse küz'-teist-kümmendiku* ehk *seitse küet teist kümnet oza* 'seitse kuuteistkümmendikku'. Kui erinevus on suurem, kasutatakse tallinna keeles nt *kolm oza wiēt jaust* 'kolm viiendikku' ja tartu keeles

<sup>5</sup> Wiedemann annab selle väljendi sõnasõnalises tõlkes: „eigentl. „zwanzig Männer darüber fünf””.

*kolm oza kaht waja* 'kolm viiendikku', *neli oza kolme waja* 'neli seitsmendikku' (Wiedemann 1875: 460–461).

Esimeses eestikeelses eesti keele grammatikas (1884) kirjutab Karl August Hermann arvsõnade kohta, et pärast kümnet tulevad *üksteistkümmed*, *kaksteistkümmed*, pärast kahtkümnet tulevad *kakskümmed üks*, *kakskümmed kaks* jne. Ta lisab küll klausli, et „ruttu-lugemiseks” on lühemad vormid, teises kümnes näiteks *üksteist*, *kaksteist* jne. Kolmandas kümnes tulevad *üks kolmatkümmed* ('21'), *kaks kolmatkümmed*, hiljem juba *üks neljatkümmed* ('31'), *kaks neljatkümmed* jne, saab aga lugeda ka lühemalt: *üks kolmat* ('21'), *kaks kolmat*, *üks neljat* ('31'), *kaks neljat* jne (Hermann 1884: 32). Võib arvata, et sellisel kirjasõnal oli oma mõju ka kooli- ning tarbekirjanduse keelekasutusele.

### Vahekokkuvõtteks

Vaadeldes eesti liitarvsõnade 21–99 esinemust vanas kirjakeeles, näeme, et vana läänemeresoomelik *üks kolmat*-mall esineb ainulisena 1637. aasta Stahli grammatikas (*üxkolmat* '21') ning püsib ühe elujõulise variandina kirjakeeles kuni XIX sajandini: Gutsloffil (1648) *ütz kolmandkümment* '21', Gösekenil (1660) *nelli kolmat* '24', Hornungil (1693) *üxskolmatkümmed* '21', Hellel (1732) *üks kolmat* ehk *üxskolmatkümmed* '21', Hupelil (1780, 1806) *üxskolmat* ehk *üxskolmatkümmed* '21', kuni Ahrens (1853) selle loendusviisi vananenuks kuulutab. XVII sajandil lisandus *üks kolmat*-mallile *peale*-kaassõna kasutus: Gutsloffil *katzkümment pähle üt* '21', Gösekenil *nelli pehle kaxkümnen* '24', Hornungil *üks päle kakskümnen* '21' jne. XVIII sajandil tulevad kasutusele uuemad vormid: Hellel *ühheksakümmed ja üks* '91', Hupelil *kakskümmed üks* ehk *kakskümmed ja üks* '21', *kolmkümmed nink nelli* '34'. Hupelist alguse saanud indoeuroopalik mall *kakskümmed üks* levis ning läks kirjakeeles XIX sajandil käibeale (nt *kolm kümmed neli* Wiedemannil (1875), *kakskümmed üks* Hermannil (1884) jne), *üks kolmat*-mall säilis veel suulises keelekasutuses.

## Eesti murded

Olgugi et XIX sajandi lõpuks hakkas vana loendamisi kirjakeelest kõrvale jääma, ei kadunud see murdekeelest niipea. Arvsõnu on käsitletud küll vähestes murdeülevaadetes (nt Keem 1997: 38–39; Tanning 2004: 101–103), ent sellest annavad tunnistust XX sajandil talletatud andmed peamiselt Põhja-Eestist (kilderannikumurde, saarte, lääne-, kesk- ja idamurde alalt). Teistkümnete kasutamisest on keelenäiteid palju, ent kolmatkümnede, neljatkümnete või suuremaid arve on registreeritud harvem. Saarte murdest on kirja pandud nt Ans *kaks kolmad* '22', *üks neljad* '31', Pha *kaheksa kolmat* '28', Phl *kaksneljat* '32' ja Hi *kolm neljat* '33'; Hiiumaalt on märgitud veel Phl *kaksviiet* '42'. Läänemurdest Mar *üksnel'lat*, *kaksnel'lat* '31, 32', keskmurdest HJn *kaks nel'late* '32' ja *ühiksa nel'late* '39', idamurdest Kod *kaks kölmat* '22' (EMS II: 502, 564–565; Lonn, Niit 2002: 44; Must, Univere 2002: 209). Jüri kihelkonnast talletatud ainukordne *üks kahet* '11' on märgitud vananenuks (EKMS I: 178). Paljud

varasemates grammatikates esitatud murdarvude näited on tuntud ka murdekeelest, näiteks Setus tuntud *puul nelät nädälit* 'kolm ja pool nädalat', Harglast registreeritud *kolm neljat osa* 'kolm neljandikku' või Rõugest pärit *kolm veerandikku* ehk *kolm-veerand*. Kaks viiendikku on olnud Koerus *kaks viiet osa* ehk *kaks osa viiest jaost*. (EKMS II: 1304)

### *lugema ja loendama*

Leidub valdkondi, kus traditsiooniline üks kolmat-tüüpi loendamine on püsinud kasutusel palju kauem kui kirjakeeles ning ulatunud kaugele XX sajandisse. Nii-sugust kiiremat moodust on vajatud, kui loeti üle püütud kalad, loeti liisusalmi laste mängudes, loendati haspeldamisel lõngu või eluaastaid. Näitevalikut pole raske leida.

Lõnga d. Lüg 'naised lugesivad sedasi 'võrkeid, kui 'niiti 'aspeldasivad, üks 'kolmat ja kaks 'kolmat '21 ja 22'; Kaa üheksme kolmati 'järges tuleb kolmkümmend; Mar 'loeti 'lõngu üks kolmat, kaks kolmat, nii kaua kui kuuskümmend 'lõnga; Mär meie lukeme sii kakskümmend, siis akkame ükskolmat, kaskolmat; Juu sedasi 'loeti, tuli uus kümme, ikke oli kolmat, [loeti] sajani 'väl'la (EMS II: 564–565; EMS III: 507).

Laiuselt pärineb üleskirjutus (Tamm 1961: 59), kuidas vanad inimesed 'lõnga lugesid 'aspli pial, üks 'kahtkümmend ['11'], kaks 'kahtkümmend, üks kolmat ['21'], kaks kolmat, [edasi] üks nel'lat, üks viiet, üks kuuet, [kuni] kuuskümmend. kuuskümmend oli lõnga paase ['pasmaš'], siis akkas otsast 'piale.<sup>6</sup>

Kalad. 1930. aastal on Saaremaalt Torgu külast (Jäm) kirja pandud, kuidas sõrulased kalu lugesid: *Kalu loeti müügi ajal vanasti järgmiselt: võöti kaks kala korraga pihku ja alustati peale: ühest kuni kahekümneni loeti harilikul viisil, kuid siis algas: üks kolmat, kaks kolmat, kolm kolmat, neli kolmat, viis kolmat, kuus kolmat, seitse kolmat, kaheksa kolmat, üheksa kolmat, kolmkümmend, üks neljat jne. – kuni neljakümneni, üks viiet – kuni viiekümneni* (Loorits 1939: 112). Niimoodi on kalu loetud ka Pranglil: üks 'kolma ~ 'kolmat '21', kaks 'nelja ~ 'neljat '32', kolm 'viie '43', 'seitse 'kuue '57' (Must 1987: 181). Kuusalust pärineb tähelepanek 1909. aastast, et üks kolmat ['21'], kaks neljat ['32'], kolm viet ['43'], neli kuuet ['54'], viis seitsmet ['65'], kuus kaheksat ['76'], seitse üheksat ['87'], kaheksa kümnet ['98'] palju rohkem tarvitatakse [iseäranis kalade lugemisel] kui kaskümmend üks, kolmkümmend kaks jne. (Willberg 1910: 343).

Eluaastad. Siin on olnud tavaks kasutada järgarvsõnu: Lüg *mina olen 'kuvvet 'aastat kaheksat 'kümmend 'käin 76. eluaastat* (st olen 75-aastane); Jõh *ma olen 'viiet kuud kaheksat 'kümmet '79 aasta ja 4 kuu vanune* (st pole veel viit kuud täis) (EMS II: 503; Must 1987: 181, 1995: 29).

lugema-verbi üks tähendusi murdekeeles ongi loendama: Vai 'ennevanast meil 'lueti läbi keik kalad, 'eigä siis ei 'muedetu 'eigä 'kaalutu; Pal 'enne juba loed varva pial lõngad ära (EMS V: 476, sub lugema). Loendamisel on olnud ka omad mõõt- või arvestusühikud, millest üks tuntumaid on lugu 'lõngade, kalade vms koguse arvestusühik, mõõt. Loendamisel kasutatud mõõt on aga murdealuti varieerunud.

<sup>6</sup> Tekstis on täpsustuseks lisatud, et niimoodi loeti lõngu (1–60), mitte raha ega kuupäevi.

Niitide-lõngade puhul näiteks on üks *lugu* tähendanud Lüganusel kolm niiti, Kadri-  
nas, Kodaveres, Tarvastus, Võnnus, Põlvas, Vastseliinas ja Setus kolm lõnga, Kihel-  
konnal, Karjas ja Käinas 30 lõnga, Jaanis ja Hanilas 60 lõnga. Kalade loendamisel on  
üks *lugu* tähendanud Lüganusel viis kala, Kihelkonnal, Mustjalas ja Jaanis 30 lesta-  
kala, Karjas 100 silku ja Kodaveres 50 kala. Iseloomulikke näiteid *lugu*-mõõdu kohta  
leidub üle maa:

Lüg kolm `niiti `kerraga [on] üks lugu, `kümme lugu on `paasma; üks lugu on viis  
kala, tahid sada kala, sis kaks `kümme lugu `luetas; Khk `lõngu on luus kolmküm-  
mend; moole `toodi lugu `lesta (= 30 kala); Krj üks lugu oli sada `silku; Jaa luus on  
kuuskümmend `lõnga; Han Kui `astlid kuuskümmend `korda on `rinki `aetud, siis  
saab lugu täis; Kad `luetakse kolm `lõnga, sie on üks lugu; Kod loe talle viij viiskümmet  
kala, siis suab lugu täis; kolm `lõnga `pantse luu `sisse; Trv kolm `lõnga om lugun; Plv  
egah luguh om kolm `langa; Vas mul sai lağa kangass, ka`skümmend kuus paasmõht ja  
vil säid`se luku (= 267 lugu ehk 801 lõnga); Se paa`smõhõ jäi `kolmõ luku `puuduss  
(= 7 lugu ehk 21 lõnga) (EMS V: 479–480).

*lugu*-mõõduga on seotud muudki vastavat sõnavara, nt Urv *luguhus* `lõnga  
arvestusühik, Var *lugukartul* `vakkade loendamisel kõrvale pandud kartul, Han ja  
Hää *lugulõng* `kääritud lõnga kimpu sidumiseks, Võrumaa (Har, Rõu) *lugõmik* `lõnga  
arvestusühik kangakäärimisel või Vai *lugu pidama* `arvestama, arvet pidama (EMS  
V: 481–482).

Kalade loendamisel on põhjarannikul tuntud *lugukala* `iga saja kala kohta eral-  
datud kala:

Jõe lugesime sada ära, üks sada, siis panime lugukala. `jälle [lugesime] saja ära,  
`jälle lugukala. siis `lueme perast lugukalad ära, `pal`lu lugukalu oli, siis oli niimittu  
sada kalu; Vai `ennevanast meil `lueti läbi keik kalad [---] viis tüikki `kerraga panid  
kaks `kümme `kerda, oligi sada. [---] perast lugesid nied lugukalad `vällä ja siis oli  
`tiedä, mittu tuhat on. (EMS V: 481)

Saaremaal (Mus, Jaa) on lestakalade arvestusühikuks olnud *lugukaal*.

## Vahemärkus

Kui nüüd minevikust tänapäeva naasta, siis võiks meenuda, et meie oma kiirel luge-  
misel jääb *kümmend*-sõnast kõnekeeles järele vaid *kend*: *kakskend* `20', *kolmkend* ~  
*kolnkend* `30', *nelikend*, *viiskend* jne (nagu ka sm *kyt*: *kakskyt* `20', *viiskyt* `50'). Aga  
neid sõnu ei leidu ei sõnaraamatuis ega grammatikais. Üksnes „Eesti keele käsi-  
raamat” mainib (EKK: 629), et *kakskend* kuulub argisõnavarra, olles kirjakeelse  
sõna *kakskümmend* lohaka värvinguga variant (st mitte kiire lugemisega kaasnev  
loomupärane juhtum). Võib seega arvata, et *kakskend*-tüüpi arvsõnadel seisab pääs  
eesti keele grammatikaisse alles ees. Siis, kui võetakse arvesse ka kiiret lugemist *resp.*  
loendamist.

*vaja ~ vajak ~ vajaka* 'puudu, vajaka'

Kümnetele lisandumise või järgnemise kõrvale saab tuua ka vastupidise olukorra, kus täiest või mõödust jääb midagi puudu. Sellistele tartu keele juhtudele on viidanud juba Hupel (1806: 53): *ütte waia nelikümmend* '39' ja Wiedemann (1875: 456): *üte waja neli kümnend* '39' ning Hiiumaa keelepruuki meenutades Tiik (1972: 29): *kaks vajak kaksikümmend* '18'. Murdekeelest leiab iseloomulikke näiteid rohkemgi: VNg *tämä on`arvust waja*; Rap *kaal põle täis, on waea*; Kad *möet on waja*; Trm *kaks nädala jäi`oastast wajaka; mud`u soaks viiskümmend täis, aga üks jääb waja*; Krk *mitu`sinna saass viij waja?* 'mitu sajast veel puudub?'; Se *ütte waja saa kolmkümmend* '129'.<sup>7</sup>

Niisugune puuduva osa abil arvestamine on tuntud ka vanuse ja kellaaja puhul: Kuu *puoltoist`aestat waja ühiksä`kümnend* '88 ja pool aastat vana'; Ans *pool kuuest vajak* 'pool 6 ehk 5.30'; veerend *kuuest vajak* 'kolmveerand 6 ehk 5.45'; Krk *katte-kümmend viit`aastet om miul saast waja`olen 75-aastane*; *töist viiskümmend saast waja`olen 50-aastane*; *kaitskümmend minutit olli üte`tõiskus waja`kell näitas 10.40* (EKI MK).

## Sugulaskeeled

Kunagine traditsiooniline *üks kolmat*-mall iseloomustab ka teisi läänemeresoome keeli.

Soome keeles on põhiarvsõnale *kaksikymmentä* '20' järgnenud kolmandas kümnes *yksikolmatta* 'ükskolmat, 21', *kaksikolmatta* 'kakskolmat, 22', hiljem on tulnud *kolmeneljättä* 'kolmneljat, 33', *viisikuudetta* 'viiskuu, 55', kuni *yhdeksänsadatta* 'ühheksasadat, 99' (Alvre 1969: 95). Samasugust loendamismoodust on kasutatud ka järgarvsõnade puhul (millest küll eesti keeles jälgi jäänud pole), nt *yhdeskolmatta* '21', *kolmasneljättä* '33', *viideskuudetta* '55', kuni järgarvsõnani *yhdeksäsadatta* '99' (Alvre 1969: 98). Soome kirjakeeles on malli *yksi kolmatta* (*kymmentä*) järgi loendatud Agricolast kuni XIX sajandi lõpuni, ega ole seda päris unustatud tänapäevalgi. Teisalt on Agricola ajast pärit ka nüüdne loendamiski, nt *Cwsiata Cwsiymente ja Cwsi* '666'. Sidesõna ja kasutamine kümnete ja üheliste vahel püsis XIX sajandi lõpuni. (Häkkinen 1993: 15–16)

Loendamiski uuendus puudutas ka ordinaale. Liitjärgarvsõnu oli märksa hõlpsam käänata varem, kui käändus vaid täiendosa (nt *yhdestoista, yhdennelletoista* '11' jne), seetõttu võttis uuenduse läbimine aega. Kaisa Häkkise andmeil oli XIX sajandi lõpu grammatikais (nt Arvid Genetz 1881, Konstantin Hämäläinen 1885) esikohal veel vana tüüp *viideskolmatta*, ent murdarvude ja aastaarvude juures esines juba uuem *kahdeskymmenesviides* '25'. (Häkkinen 1993: 18–19).

Traditsiooniline loendamiski jäi rahvakeeles kauaks käibe. „Soome murrete sõnaraamatu” 7. köites (sub *kolmas, kolmattas*) leidub hulk näiteid kolmanda

<sup>7</sup> Analoogiliselt näikse kujunenud olevat arvsõnad *kaheksa* (= kaks puudub kümnest) ja *ühheksa* (= üks puudub kümnest) (EES: 115, 635).

kümne arvsõnadedest: *yksikolmatta* = *kaksi-kymmentäyksi* '21', *ensimmäinenkolmatta* = *kahdes-kymmenes-ensimmäinen* '21.' jne (SMS VII: 870). Ilmneb, et vanemat loendustava on kasutatud igasugust hulka arvestades (sealjuures vanust järgarvsõnade abil), nt Karvia *niitä oli viirenkolomattapennin ankkastukki* 'see oli 25-pennine palmiksai'; Nilsia *yhenkolomatta* (vanha) *täsin ollas sillo'n, kahennellakolomatta* 'ükskolmat võisin siis [vana] olla, käisin teist kolmat[kümmend]'; Iisalmi *minä olin yheksällä kolomatta naimisiin mennessäni* 'mina käisin abielludes 29. aastat, st abiellusin oma 29. eluaastal'; Suomussalmi *ihan täösillä lastilla, kaheksankolomatta tynnyrin lastilla* 'päris täies lastis, 28 vaadi lastis'.

Kaasatud on kuupäevad, nt Vihti *ykskolmat syyskuuta* '21. september'; Isojoki *yhyrentenäkolomatta päivänä* '21. kuupäeval'; Luopioinen *kakskolmantena lokakuuta* '22. oktoobril' (SMS VII: 871). Omaette väljend on *puolikolmatta* 'poolkolmat, st kaks ja pool': Nurmo *puulikolomatta tuhatta* '2500'; Hauho *yli pualen kolmattasattaa* 'üle 250'; Nivala *se säe puolikolomatta markkaa päivältä* 'see sai kaks ja pool marka päevas'; Oulujoki *issoon [lohi] oli, se paino kolomattakymmentä kilua* 'see oli suurim lõhe, kaalus üle 20 kilo' (SMS VII: 871).

Näidetest ilmneb ka loendustava vahetumist: Kivennapa *Vanhat ihmist sannoit neljäiskolmatta, nuoremmat sannoit kakskymmenäisneljäis* 'vanad inimesed ütlesid neljas kolmat[kümmend], nooremad ütlesid kahekümne neljas'; Nakkila *marraskuu kahreskymmenes ja kolmas päivä* 'novembrikuu 23. päev'; Rautavaara *kakskymmentäkolommaas toenen kuu yheksänkymmentäneljä* '23. II 1894' (SMS VII: 870–871).

Va d ja keelest on talletatud nii põhi- kui ka järgarvsõnu, teistkümmetest nt XIX sajandil Kattila murrakust *ühstõššömötta ~ ühstõššömöt ~ ühstõiššümmed* '11', *kahstõššömötta ~ kahstõiššümmed ~ kaksi toššamatta tšümmeeta* '12' (Ahlqvist 1856: 42) ja XX sajandil Jögöperält *ühstõiššümmed* '11', *kahstõiššümmed* '12' (Tsvetkov 2008: 41). Pärast 20-ni jõudmist on lisatud kümnetele ühelised, nt *kahstšümmed üks* '21', *kahstšümmed kaks* '22' (Tsvetkov 2008: 42–43), nagu ka *kahtšümmed üks* '21', *kahtšümmed kaksi* '22' (Ariste 1948: 70–71) või Velikkä külast *kõmtšümmed seitse sültä* '37 sülda' (VKS: 538). Sellest ilmneb, et registreeritud pole kolmatkümmeneid, neljatkümmeneid jt, nagu neid leidub soome või eesti keeles. Sama käib ordinaalide kohta, nt *kahs-tšümmees-esimenee* 'kahekümne esimene'; *kahs-tšümmees-üheksämäs* 'kahekümne üheksas'; *kaheksaa tšümmees nel'läzä* 'kaheksakümne neljas' (Ahlqvist 1856: 42) või *kolmastšümmeenäs kõlmas* 'kolmekümne kolmas' (Tsvetkov 2008: 45).

Paistab, et vadja loendamisviis oli muutunud juba hiljemalt XVIII sajandiks. Kui Fjodor Tumanski toob oma käsikirjas (1790) näiteks *kahekümne ühe* eesti vasteks *Юксь колматъ* 'üks kolmat' ja *viiekümne nelja* vasteks *Нелли кудъ* 'neli kuuet', siis vadja keele vasteina annab ta *Каччюмендъ юхси* 'kakskümmend üks' ja *Визи чюмендъ нелли* 'viiskümmend neli' (Öpik 1970: 186–187).

Vana loendamissüsteemi juhte on vadja keelest registreeritud vaid murdarvude puhul, nt Kattilast *pooltõissa ~ poolitõissa* 'poolteist', *pooli kõlmatta* 'kaks ja pool, poolkolmat' (Ahlqvist 1856: 43), *pooli-vid'd'että* 'neli ja pool, poolviiet' (Ariste 1948: 72), Matist *pooled nel'lättä* '[kell on] pool neli' (VKS: 949), Luuditsast *pooltõiss sült* 'poolteist sülda', Itäpäiväst *pooltõissa sataa* '150' (VKS: 950). Murdarvudel käandub vaid esimene pool, nt *poolta kõlmatta* 'kahte ja poolt', *poolõssa nellättä* 'kolmest ja

poolest' (Ariste 1948: 72), *poolõlta kahesamatta* 'seitsmelt ja poolelt' (Ahlqvist 1856: 43). „Vadja keele sõnaraamat” annab lisaks *kahs tõššõmõtta tunnia öötä* 'kell 12 öösel', *kahstõššõmõd verstaa* '12 versta', *kahõltõššõmõl maita* '12. mail' (VKS: 354, 356).

Isuri keelenäiteid on registreeritud pikema ajavahemiku jooksul. Volmari Porkka on esitanud (1885) põhi- ja järgarvsõnad Soikkola ja Hevaha murdest. Lihtarvsõnadele järgnevad teistkümned, nt *ükstoist(kümment)*, *kakstoist(kümment)*, *kolttoist(kümment)*, *kuustoist(kümment)*, *seitsentoist(kümment)* ~ *seitstoist(kümment)*. Kolmandas kümnes tulevad *kakskümment üks* ~ *üks kolmatta* '21', *kakskümment kaks* ~ *kaks kolmatta* '22', *kakskümment kuus* ~ *kuus kolmatta* '26' jne kuni *koltkümment* '30' (Porkka 1885: 76–77). Näiteid jätkub kümnenda kümneni välja: *üheks(än)kümment üks* ~ *üks kümment* '91', *üheksä(n)kümment üheksä(n)* ~ *üheksä(n) kümment* '99' ning *sada* ~ *kümnenkümment* '100' (Porkka 1885: 77). Niisugust loendamisviisi on isurid kasutanud juba ka XVIII sajandil, nagu ilmneb Fjodor Tumanski käsikirjast (1790), nt *Какъ кюмендъ юкси* '21' ja *Визи кюменда нелли* '54' (Öpik 1970: 187).

Väinö Junuse ülevaates „Izoran keelen grammatikka” on antud peatükis „Cislasanat (numeralit)” *määrällisiä cislanoja* (st põhiarvsõnu) vaid ühest kuni viieni ja *porjatkoivoita cislanoja* (st järgarvsõnu) esimesest viiendani (Junus 1936: 28), ei rohkemat.

Omaette sõnaartiklitena leidub arvsõnu veel sõnastikes. Hevaha murdesõnastikus on esindatud *ükstoist*, *kakstoist*, *kolttoist*, *viistoist* ja *seitsentoist* (Laanest 1997: 59, 77, 178, 223, 232), isuri sõnaraamatus leiduvad *ükstoist(kümment)*, *kakstoist(kümment)*, *kolttoist(kümment)* ja *küsstoist(kümment)* (Nirvi 1971: 125, 189, 227, 689). Loendamisel kolmandast kümnest alates võib näha Porkka-aegsete vormide esinemust sadakond aastat hiljemgi, nt *üks kolmatta* '21', *kaks kolmatta* '22', *küz kolmatta* '26' ja *üks kümment* '91', olgugi üldisemalt käibel nt *kakskümment üks* '21', *kakskümment küz* '26', *viskümment seitsen* '57', *kaheksakümment vız* '85', *üheks(än)kümment üks* '91', *üheks(än)kümment üheksä(n)* '99' (Nirvi 1971: 121, 126, 189, 227, 674, 689). Vanust rehkendatakse järgarvsõnadega, nt *kahten kummenä kuutev vootten asseg* 'kahekümne kuuenda eluaastani' (Laanest 1997: 88), murdesõnu esindab *pooltoist* 'poolteist' (Laanest 1997: 153).

Ve p s a keelest kogutud materjal esitab ühelised (1–10), teistkümned, kümned, sada (*sada*) ja tuhat (*tuha*). Kümnele (*kümne*) järgnevad *ükstošt'k'ime* 'üksteistkümmend', *kakstošt'k'ime* '12', *kuumõtošt'k'ime* '13', *nel'l'tošt'k'ime* '14', *vižtošt'k'ime* '15', *kužtošt'k'ime* '16', *siičmetošt'k'ime* '17', *kahesatošt'k'ime* '18', *ühesatošt'k'ime* '19' ja *kakšk'ime* '20'. Kahekümnele järgnevad *kakšk'ime üks* '21', *kakšk'ime kaks* '22', *kakšk'ime kuumõ* '23', *kuumõküme* '30' jt. (Zaitseva 1981: 166) Lõunavepsa murdealalt on ühest idiolektist registreeritud *ühteta kakškime* 'üheta kakskümmend', st 19' (Rauk 1985: 164) ja keskvepsa alalt *kahteta koumeküme* 'kaheta kolmkümmend', st 28' (Honti 1993: 275).

Kui tegu pole täisarvudega ja kasutatakse *pool*-sõna abi, siis järgitakse enamasti vene malli: *kaks polõņke* < *два с половиной* 'kaks ja pool', *nel'l' polõņke* 'neli ja pool' jne. Mäletatakse siiski ka oma endisi väljendeid, nt *pol' kuumat* 'pool kolmat, st kaks ja pool', *pol' küment* 'pool kümnet, st üheksa ja pool'. (Zaitseva 1981: 167–168)

Tuntud on ka *pol'tošť* 'poolteist' (Zaitseva, Mullonen 1969: 182; Rauk 1985: 112). 1981. aastal on Maria Zaitseva pidanud nentima, et järjest rohkem kasutavad veps-lased, eriti noored, vene keelest laenatud arvsõnu, omas keeles loendatakse veel üksnes ühest kuni kümneni (Zaitseva 1981: 165).<sup>8</sup>

Karjala keele Tihvini murdes on kasutusel lihtarvsõnad ühest kümneni, seejärel tulevad teistkümned: *üksitoista* '11', *kakšitoista* '12', *kolmetoista* '13' jt. Pärast kahtkümmend lisatakse kümmelistele ühelised: *kakšikümmend'ä üksi* '21', *kolmekümmend'ä nell'i* '34', *viizikümmend'ä šeiččemän* '57' jne kuni *šada* ja *tuhat* (Rjagojev 1977: 98–99). Samasugust malli on järgitud ka Aunuse murdes: *üksitoista*, *kakšitoista*, *kolmetoista*, *kakšikümmeñd'ä üksi*, *kolmekümmeñd'ä nell'i*, *viizikümmeñd'ä seitsei* jne kuni *šata* ja *tuhat* ~ *tuhad* (Honti 1993: 273–274). Niisiis paistab, et selliseid vorme nagu kolmatkümmend, neljakümmend jt ei ole karjala keelest registreeritud.

Kui tegu pole täisarvudega ja kasutatakse *pool*-sõna abi, siis järgitakse enamasti vene malli: *kakši пуолеңке* < *два с половиной* 'kaks ja pool'. Oma varasemat malli meenutab üksnes sõna *puolitoista* 'poolteist' (Rjagojev 1977: 101).

Liivi keele arvsõnadest ilmub ülevaatlik käsitlus XIX sajandi keskpaiku Andreas Johan Sjögreni grammatikas (1861), mis hõlmas nii Kuramaa kui ka Salatsi liivi kardinaalid ja ordinaalid. Ühelistele (lvK *üks*, *kakš*, *kuolm*, lvS *juks*, *kaks*, *kolm* jne) järgnevad teistkümned (lvK *üksťuoiston* '11', *kakšťuoiston* '12', lvS *jukstošt'im* ~ *jukstošt'umend* '11', *kakstošt'im* ~ *kakstošt'tumend* '12' jne) ja siis muud kümned (lvK *kakš kümd* '20', *kuolm kümd* '30', *něl'a kümd* '40', lvS *kaks t'umund*, *kolm t'umund*, *nela t'umund* jne). Alates kolmandast kümnest on kümned ees ja neile järgnevad ühelised (ilma sidesõnata *un* 'ja'), nt lvK *kakš kümdo üks* '21', *kuolm kümdo kakš* '32', *seis kümdo viž* '75', lvS *kaks t'umund juks*, *kolm t'umund kaks*, *seis t'umund viš* jne. (Sjögren 1861: 110; Winkler, Pajusalu 2009: 68, 77, 84, 130)

Kiirel lugemisel kasutatakse vahemikus 21–90 lühemat loendamisiivi, kus korduv arvsõna osutab järgnevale kümnele ilma *kümmend*-vormi kasutamata, Kuramaal nt *üks kuolmont* '21, st üks kolmat(kümmend)', *kakš kuolmont* '22', *kuolm nellont* '33, st kolm neljat', *kuolm vidont* '43', *viž seimont* '65' jne. Vahemikus 91–99 tuleb *kümme*-sõna taas mängu, nt *kuolm kümmont* '93, st kolm kümnet(kümmend)'. Lühivorme saab moodustada ka elatiivi abil, nt *üks kōdokst* ~ *kādokst* '71, st üks kaheksandast (kümnest)', *kakš ūdōkst* '82, st kaks üheksandast, mis lühenevad veelgi nominatiivi vormis: *kuolm seis* '63 = kolm seitse, st kolm seitsetkümmend', *něl'a kōdoks* '74 = neli kaheksandast, st neli kaheksatkümmend', *seis ūdokst* '87' (Sjögren 1861: 110; Honti 1993: 278–279); Salatsis nt *juks kolm* '21', *kaks kolm* '22', *juks nelä* '31', *kolm viš* '43', *viš seis* '65' jne kuni *t'umt'um* '100, st kümme kümnet' (Winkler 1994: 290; Winkler, Pajusalu 2009: 101). Kiire lugemise lühenenud vorme leidub veel Kettuneni sõnaraamatus: *ikš-k'olmōnt* 'ükskolmat', *ikš-nel'l'ōnt* 'üksneljat', *ikš-vidōnt* 'üksviiet' jne (Kettunen 1938: 70a).

Kalade loendamisega seostub huvitav hulgamõiste *kõ'l*, mille eesti vasteks on *kahl* 'salk, kimp, tuust', kuid mille otsene tähendus liivi keeles on '30 kala' (EES: 116):

<sup>8</sup> Sedasama on väidetud 1985. aastal permikomide kohta (Maksimov 2017: 12).

*lugüb kuolm ka'llö r'd kõrd, kim kõrd u'm kō'l* 'loetakse kolm kala üks kord, kümme korda on kahl' (LELS 2012: 131).

Järgarvsõnadel on os-lõpp Kuramaal ja es-lõpp Salatsis, nt *kuolmos* 'kolmas', *nelles* 'neljas', *kakštuoistons* ~ *kakstošt'umdes* 'kaheteistkümnes', *kakškümdos* ~ *kakst'umdes* '20.', *kakšsados* '200.', *nēl'atúiontos* '4000.' (Sjögren 1861: 112–113). Vanema süsteemi kohaselt käänates jäävad ühelistes nominatiivi ja os-lõpu saavad kümned: *ükskuolmantos* '21.', st üks kolmandas (kümnes), *kuolmvidontos* '43.', st kolm viiendas (kümnes), *nēl'akūdontos* '54.' jne. Teisel juhul esinevad kümned muutumatu kardinaalina ja ühelistes ordinaalina: *kakš kümdo ežmi* 'kahekümne esimene', *sada kuolmos* 'saja kolmas', *kakš sada nellos* 'kahesaja neljas' jne (Sjögren 1861: 113).

Murdarvudest on sageli kasutusel *púol* 'pool' ja *vierndēl* ~ *pierndel* 'veerand', aga ka *jagu*: *kuolmos jagu* 'kolmas osa ehk kolmandik', *kakš kuolmont jagg* 'kaks kolmandikku', *kuolm nel'ont jagg* ~ *kuolm vierndēlt* 'kolm neljandikku ehk kolmveerand'. Segaarvusid väljendatakse *pool*-sõnaga:  $1\frac{1}{2} = púol\ tuoista$  'poolteist',  $2\frac{1}{2} = púol'kuolmont$  'poolkolmat, st kaks ja pool',  $5\frac{1}{2} = púol' kūdont$  'poolkuuet, st viis ja pool',  $9\frac{1}{2} = púol' kümment$  'poolkümnet, st üheksa ja pool.' (Sjögren 1861: 114–115) Sellist loendamisiivi on registreeritud palju hiljemgi, nt *púol-k<sup>u</sup>olmānt* 'pool kolmat', *púol-t<sup>u</sup>oistā* 'poolteist' (Kettunen 1938: 317), *pūol|tūoizta* (LELS 2012: 259).

S a a m i keeled seisavad läänemeresoome keeltele lähedal. Seepärast sobiks kõrvale võtta nendegi näiteid. Norra- ehk põhjasaami keelest (Finnmarki piirkonnas) on noteeritud 1856. aastal lihtarvsõnad ühest kümneni (mitmes murdevariandis): *ofta* (~ *oft*, *okta*, *okt*, *oufta*, *akta*) '1', *güöfte* (~ *güöft*, *güökte*, *güökt*, *güökta*) '2', *golm* (~ *golbma*, *golma*) '3', *njællja* (~ *njællje*) '4', *vitta* (~ *vit*, *vitte*) '5', *gutta* (~ *gut*, *gutte*) '6', *čiečča* (~ *čieča*, *čieč*, *gječa*) '7', *gavce* (~ *gauce*, *gafce*, *gakce*) '8', *ovce* (~ *oufce*, *ofce*) '9', *loge* (~ *lokke*) '10'. Järgnevad teistkümned ehk teise kümne arvsõnad: *oft nubbe lokkai* '11, st üks teisest kümnest', *güöft nubbe lokkai* '12', *golm nubbe lokkai* '13', *njællja nubbe lokkai* '14', *vit nubbe lokkai* '15' ja nii edasi kuni *güöft loge* '20'; siis järgnevad arvsõnad kolmandast kümnest: *oft goalmad lokkai* '21, st üks kolmandast kümnest', *güöft goalmad lokkai* '22', *gavce goalmad lokkai* '28' kuni *golm loge* '30'. Seejärel tuleb neljas kümme, nt *ovce njælljad lokkai* '39', ja lõpuks kümnes kümme, nt *ovce logad lokkai* '99, st üheksa kümnendast kümnest'. Kui sada saab täis, hakatakse arvsõnu lisama sajale: *čüötte ja oftā* 'sada ja üks' jne. (Friis 1856: 55–56) Sama malli on kasutatud ka põhjasaami murdarvudes koos sõnaga *bælle* ~ *bæł* ('pool'): *bæł nubbe (halvanden)* =  $1\frac{1}{2}$ , *bæł goalmad* =  $2\frac{1}{2}$ , *bæł vidad* =  $4\frac{1}{2}$  jne (Friis 1856: 58).

Veelgi varasemad on Ume saami keelenäited Rootsist (1779), mille seas on esindatud ka arvsõnad. Esimesele kümnele järgnevad *akta lokke naln* '11, st üks peale kümnet', *qwekte lokke naln* '12', *kolma lokke naln* '13', *nelje lokke naln* '14', *witt lokke naln* '15', *kot lokke naln* '16', *kietja lokke naln* '17', *kaktse lokke naln* '18', *åktse lokke naln* '19' ja *qwekte lokke* '20, kakskümmend'. Seejärel tulevad *akta kolmad lokkai* '21, st üks kolmandast kümnest', *qwekte kolmad lokkai* '22', hiljem tulevad *akta kaktsad lokkai* '71, st üks kaheksandast kümnest', *qwekte kakttsad lokkai* '72', kümnendas kümnes aga *åktse lokke ja åktse* '99, st üheksakümmend ja üheksa' (Winkler 2020: 154–155, 159).

Koolasaami andmed (kildini-, kolta- ja turjasaami keelest) pärinevad tunduvalt hilisemast ajast (Kert 1971). Teistkümnitel kasutatakse liitarvõna, kus üheli-sele järgneb kümme, nt koltasaami Notozeros (Njuõ'ttjäu'rr) *extemläh'k* 'ühe järele kümme, st üksteist', *kuax'temläh'k* 'kaksteist' jne. Notozerost on registreeritud tei-negi võimalus, kus kümme paikneb ühelise ees, nt *läh'k'nezext* 'ükskümmend üks, st üksteist', *läh'k'nezkuxt* 'kaksteist' jne (Kert 1971: 169). Järgmistes kümnetes järg-nevad ühelised kümnetele, nt kildinisaami Lovozeros (Lujavvr) *kolmläg'g' vid'd* 'kolmkümmend viis', *kuxt čud'd* 'kakssada' (Kert 1971: 170).

On arvatud, et vana traditsiooniline loendamisviis piirdubki läänemeresoome (ning saami) keeltega ja kaugemaisse sugulaskeeltesse see ei ulatu (Rätsep 2003: 19). Paistab siiski, et vähemasti obiugri keeltes, kuigi harva, kasutatakse samasugust ingredientset moodust, kus ühelised kuuluvad järgnevasse kümnesse, nt idamansi *mõt low řalow* '18' (= 8 второго десятка 'kaheksa teisest kümnest ~ kaheksateist') või lõunahandi *kimət joy řite* '18' (= 8 второго десятка 'kaheksa teisest kümnest ~ kaheksateist') (Honti 2003: 178).

## Sõlmituseks

Meie arvudes ja arvsõnades väljendub soome-ugri keeltele iseloomulik kümnend-süsteem ja meie lihtarvõnad on omasõnad. Lihtarvõnade traditsiooniline loenda-misviis on jäänud läänemeresoome keeltes püsima teistkümnete puhul, kuid on aja-pikku hääbunud kahekümnest suuremate arvsõnade loendamisel. Reformatsiooni-aegade tuleku ja araabia numbrite kasutuselevõtuga seoses loendamistava aja jooksul muutus ning vanast *üks kolmat*-mallist sai uus, indoeuroopalik *kakskümmend üks*. Võõrkeeltest tõlkimisel lisandusid kirjakeelde tõlkelaenukena uued väljendid, mis levisid ka rahvakeelde. Valjusti lugemisel hakati lugema nii, nagu arvud olid kirju-tatud, esmalt kümned ja seejärel ühelised. Eesti keele grammatikate järgi võib üle-mineku kirjakeeles seostada XVII–XVIII sajandiga. Rahvakeeles (murretes) säilis vana traditsiooniline loendamine kuni XX sajandini, eeskätt kalade, lõngade jms kiirel loendamisel. Nii nagu eesti keeles, on mindud indoeuroopalikule loendamis-viisile (varem või hiljem) üle ka kõikides teistes läänemeresoome keeltes.

### LÜHENDID

#### KEELED:

**ee** = eesti; **is** = isuri; **krj** = karjala; **lv** = liivi; **lvK** = Kuramaa liivi; **lvS** = Salatsi liivi; **sks** = saksa; **sm** = soome; **vdj** = vadja; **vps** = vepsa.

#### MURRAKUD:

**Anseküla**; **Hanila**; **Hargla**; **Hiiumaa**; **HJn** = Harju-Jaani; **Häädemeeste**; **Jaani**; **Juuru**; **Jõelähtme**; **Jõhvi**; **Jämaja**; **Kaarma**; **Kadrina**; **Khk** = Kihelkonna; **Kodavere**; **Krj** = Karja; **Krk** = Karksi; **Kuusalu** (rannamurre); **Lüganuse**; **Martna**; **Mustjala**; **Märjamaa**; **Palamuse**; **Pha** = Püha; **Phl** = Pühalepa; **Plv** = Põlva; **Rapla**; **Rõuge**; **Setu**;

**Trm** = Torma; **Trv** = Tarvastu; **Urvaste**; **Vaivara**; **Varbla**; **Vastseliina**; **VNg** = Viru-Nigula.

#### ARHIIVIALLIKAD

**EKI MK** = Eesti Keele Instituudi murdekartoteek.

**Tamm, Agu 1961.** Ida-Laiuse murde grammatika. Käsikiri Eesti Keele Instituudi murdearhiivis [KKI Ü 140].

#### KIRJANDUS

**Ahlqvist, August 1856.** Wotisk grammatik jämte språkprof och ordförteckning. (Acta Societatis scientiarum Fennicae V.) Helsingfors: [s.n.]

**Ahrens 1853** = Uue ajastu misjonilingvist. Eduard Ahrens 200. Koost ja toim Kristiina Ross. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2003.

**Alvre, Paul 1969.** Soome keeleõpetuse reeglid. Tallinn: Valgus.

**Annus, Endel 2000.** Eesti kalendrikirjandus 1720–1900. Eesti Akadeemiline Raamatukogu. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.

**Ariste, Paul 1948.** Vadja keele grammatika. Toim Paula Palmeos. (Nõukogude soome-ugri teadused 9.) Tartu: Teaduslik Kirjandus.

**EES** = Eesti etümoloogiasõnaraamat. Koost ja toim Iris Metsmägi, Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar. Peatoim I. Metsmägi. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2012.

**EKK** = Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat. 3., täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007.

**EKMS** = Andrus Saareste, Eesti keele mõisteline sõnaraamat. Dictionnaire analogique de la langue estonienne. Avec un index pourvu des traductions en français. Kd 1–4. (Eesti Teadusliku Seltsi Rootsisis väljaanne 3.) Stockholm: Vaba Eesti, 1958–1963.

**EKSS** = Eesti keele seletav sõnaraamat. Kd 1–6. Toim Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2009.

**EMS** = Eesti murrete sõnaraamat. Kd I–VII (A–P). Tallinn: Eesti Keele Instituut, 1994–2020.

**Ernits, Enn 2017.** Arvsõnade päritolust. – E. Ernits, Sõna haaval. Emakeelest tehiskeelteni. (Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 75.) Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, lk 37–65.

**Frey, Peter Heinrich von 1806.** Arropiddamise ehk Arwamisse-Kunst. Katseks õppetud Eesti-Ma Rahwa heaks ja kassuks. Tartu: M. G. Grenzius.

**Friis, Jens Andreas 1856.** Lappisk Grammatik. Christiania: J. W. Cappelens Forlag.

**Gutslaff 1648** = Johannes Gutslaff, Observationes grammaticae circa linguam Esthonicam. Grammatilisi vaatlusi eesti keelest. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 10.) Tlk ja koost Marju Lepajõe. Toim Jaak Peebo. Tartu: Tartu Ülikool, 1998.

**Göseken 1660** = Valve-Liivi Kingisepp, Kristel Ress, Kai Tafenau, Heinrich Gösekeni grammatika ja sõnastik 350. Toim Külli Habicht, Külli Prillop. Tartu: Tartu Ülikool, 2010.

**Helle 1732** = Lühike sissejuhatus eesti keelde 1732. Saksa keelest tõlkinud ja järelsõnad kirjutanud Annika Kilgi ja Kristiina Ross. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2006.

- Hermann, Karl August 1884.** Eesti keele Grammatik. Tartu: W. Just.
- Honti, László 1987.** Uralilaisten kardinaalilukusanonien rakenteista. – Suomalais-ugrilaisen Seuran aikakauskirja, nr 81, lk 133–149.
- Honti, László 1993.** Die Grundzahlwörter der uralischen Sprachen. (Bibliotheca Uralica 11.) Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Honti, László 2003.** Числительные в угорских языках. – Linguistica Uralica, kd XXXIX, nr 3, lk 175–182.
- Hornung 1693** = Johann Hornung, Grammatica Esthonica, brevis, Perspicua tamen methodo ad Dialectum Revaliensem. (Die estnischen Grammatiken des 17. Jahrhunderts 3. Fennougrica 4.) Toim Harald Haarmann. Hamburg: Helmut Buske Verlag, 1977.
- Hupel, August Wilhelm 1780.** Ehnstnische Sprachlehre für beide Hauptdialekte, den revalschen und den dörptschen. Riga–Leipzig: Johann Friedrich Hartknoch.
- Hupel, August Wilhelm 1806.** Ehnstnische Sprachlehre, für die beiden Hauptdialekte, den revalschen und den dörptschen. Zweyte, durchgängig verbesserte und vermehrte Auflage. Dorpat: Michael Gerhard Grenzius.
- Häkkinen, Kaisa 1993.** Suomen lukusanasysteemin historiaa. – Sananjalka, nr 35, lk 7–22.
- Junus, V. I. 1936.** Izoran keelen grammatikka. Morfologia opettaajaa vart. Leningrad–Moskova: Riikin ucebno-pedagogiceskoi izdatel'stva.
- Keem, Hella 1997.** Võru keel. Toim Aldi Sepp, Mart Meri. Eesti TA Emakeele Selts, Võru Instituut. Tallinn: Eesti TA Emakeele Selts.
- Kert 1971** = G. M. Kert, Saamskij jazyk (kil'dinskij dialekt). Fonetika, morfologija, sintaksis. Akademija nauk SSSR, Karel'skij filial, Institut jazyka, literatury i istorii. Leningrad: Nauka. [Г. М. Керт, Саамский язык (кильдинский диалект). Фонетика, морфология, синтаксис. Академия наук СССР, Карельский филиал, Институт языка, литературы и истории. Ленинград: Наука.]
- Kettunen, Lauri 1938.** Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung. (Lexica Societatis Fennougricae V.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Laanest, Arvo 1975.** Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse. Toim Valmen Hallap. Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.
- Laanest, Arvo 1997.** Isuri keele Hevaha murde sõnastik. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- LELS** = Tiit-Rein Viitso, Valts Ernštreits, Liivi-eesti-läti sõnaraamat. Tartu–Rīga: Tartu Ülikool, Latviešu valodas aģentūra, 2012.
- Lonn, Varje; Niit, Ellen 2002.** Saarte murdest. – V. Lonn, E. Niit, Saarte murde tekstid. (Eesti murded VII.) Toim Evi Juhkam. Eesti Keele Instituut. Tallinn, lk 9–64.
- Loorits, Oskar 1939.** Endis-Eesti elu-olu I. Lagemispalu kaluri ja meremehe elust. (Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 11.) Tallinn: Kirjastus-Osahing Kultuurkoondis.
- Maksimov 2017** = S. A. Maksimov, Čislitel'nye v permskih jazykah: prošloe i nastojaščee. – Ežegodnik finno-ugorskih issledovanij. Kd 11, nr 3. Iževsk: Izdatel'skij centr „Udmurtskij universitet“, lk 7–17. [С. А. Максимов, Числительные в пермских языках: прошлое и настоящее. – Ежегодник финно-угорских исследований. Том 11. Выпуск 3. Ижевск: Издательский центр „Удмуртский университет“, с. 7–17.]
- Must, Mari 1987.** Kirderannikumurre. Hääliluline ja grammatiline ülevaade. Toim Arvo Laanest. Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.

- Must, Mari 1995.** Kirderannikumurdest. – M. Must, Kirderannikumurde tekstid. (Eesti murded V.) Toim Helmi Viires. Tallinn: Eesti Keele Instituut, lk 13–56.
- Must, Mari; Univere, Aili 2002.** Põhjaeesti keskmurre. Häälikulisi ja morfoloogilisi peajooni. (Eesti Keele Instituudi toimetised 10.) Toim Eevi Ross. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Nirvi, R. E. 1971.** Inkeröismurteiden sanakirja. (Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVIII.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Paasonen, Johannes 1993.** Kuinka monta? – Tiede 2000, nr 1, lk 52–56.
- Porkka, Volmari 1885.** Über den ingrischen Dialekt mit Berücksichtigung der übrigen ingermanländischen Dialekte. Helsingfors.
- Rauk, Maire 1985.** Arvsõnad vepsa keeles. Diplomitöö. Tartu.
- Rjagojev 1977** = V. D. Rjagojev, Tihvinskij govor karelskogo jazyka. Leningrad: Nauka. [B. Д. Рягоев, Тихвинский говор карельского языка. Ленинград: Наука.]
- Rätsep, Huno 2003.** Arvsõnade päritolust eesti keeles. – Oma Keel, nr 2, lk 11–21.
- Sjögren 1861** = Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. Im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften bearbeitet und mit einer historisch-ethnographischen Einleitung versehen von Ferdinand Joh. Wiedemann. St. Petersburg: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- SMS VII** = Suomen murteiden sanakirja. Kd 7 (*kiainen-konkelopuu*). (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 36.) Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 2003.
- Stahl 1637** = Heinrich Stahl, Anführung zu der Esthnischen Sprach. (Die estnischen Grammatiken des 17. Jahrhunderts 1. Fenno-Ugrica 2.) Komment, toim Harald Haarmann. Hamburg: Helmut Buske Verlag, 1976.
- Zaitseva 1981** = Marija Zajceva, Grammatika vepsskogo jazyka. Fonetika i morfologija. Leningrad: Nauka. [Мария Зайцева, Грамматика вепсского языка. Фонетика и морфология. Ленинград: Наука.]
- Zaitseva, Mullonen 1969** = Marija Zajceva, Marija Mullonen, Образцы вепсской речи. Leningrad: Nauka. [Мария Зайцева, Мария Муллонен, Образцы вепсской речи. Ленинград: Наука.]
- Tanning, Salme 2004.** Karksi murrak. Toim Karl Pajusalu. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Tiik, Leo 1972.** Arvudest eesti keeles endisest nüüdseni. – Keel ja Kirjandus, nr 1, lk 28–34.
- Tsvetkov, Dmitri 2008.** Vadja keele grammatika. Koost ja toim Jüri Viikberg. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- VKS** = Vadja keele sõnaraamat. 2. täiendatud ja parandatud trükk. Toim Silja Grünberg. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2013.
- Wiedemann 1864** = Ferdinand Johann Wiedemann, Versuch ueber den Werroehstnischen Dialekt. Uurimus Võru murdest. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 20.) Tlk Inge Annom, toim Külli Habicht, Karl Pajusalu. Tartu: Tartu Ülikool, 2002.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1869.** Ehstnisch-deutsches Wörterbuch. St. Petersburg: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- Wiedemann 1875** = Ferdinand Johann Wiedemann, Eesti keele grammatika. Tlk Heli Laanekask, toim Ellen Niit. Tallinn: Eesti TA Emakeele Selts, 2011.
- Willberg, Gustav 1910.** Ranna murdest. – Eesti Kirjandus, nr 8, lk 338–346.

- Winkler, Eberhard 1994.** Salis-Livische Sprachmaterialien. (Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. Serie C: Miscellanea. Band 21.) München: Finno-Ugrisches Seminar.
- Winkler, Eberhard 2020.** Die Bacmeister-Proben der kleineren uralischen Sprachen. (Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 93.) Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Winkler, Eberhard; Pajusalu, Karl 2009.** Salis-Livisches Wörterbuch. (Linguistica Uralica. Supplementary Series 3.) Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- Õpik, Elina 1970.** Vadjalastest ja isuritest XVIII sajandi lõpul. Etnograafilisi ja lingvistilisi materjale Fjodor Tumanski Peterburi kubermangu kirjelduses. Toim Ants Viires. Tallinn: Valgus.

**Jüri Viikberg** (sünd 1953), PhD, Eesti Keele Instituudi vanemleksikograaf (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn), jyri.viikberg@eki.ee

---

## Numerals and counting in Estonian

**Keywords:** numerals, Estonian dialects, old literary Estonian, Finnic languages, language contacts

Modern Estonian numerals demonstrate the typical Finno-Ugric decimal system: the first ten digits are referred to by simple words, after ten come teen numerals, and from 20 on the count goes by tens followed by simple numbers as (and if) necessary (e.g. twenty-one, thirty-three, eighty-eight etc.). However, this has not always been the case. According to the old Finnic tradition, numbers from eleven to nineteen were counted as ones of the second ten, numbers from 21 to 29 as numbers of the third ten, from 31 to 39 as numbers of the fourth ten, etc. Nowadays the traditional system has only survived for the Finnic teens (11–19), not for greater numbers. The change can be associated with the advent of the Lutheran Reformation and the introduction of Arabic numbers due to which the Finnic system (one of the third ten) was gradually replaced by the Indo-European pattern (twenty-one).

In the article, the transition from the old counting system to the new one is described on examples from grammars, calendars and textbooks of the period from 1637–1884, adding abundant data from Estonian dialects as well as from other Finnic languages. As can be inferred from Estonian grammars, it was in the 17<sup>th</sup>–18<sup>th</sup> centuries that the transition occurred in literary Estonian. As for popular language (dialects), the old traditional way of counting was practised well into the 20<sup>th</sup> century, in particular when counting fish, threads, or years of life. Yet, sooner or later the Indo-European way of counting has been accepted in use not only in Estonian but also in all other Finnic languages.

**Jüri Viikberg** (b. 1953), PhD, Institute of the Estonian Language, Senior Lexicographer (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn), jyri.viikberg@eki.ee